

Міністерство освіти і науки України
Ніжинський державний університет імені Миколи Гоголя
Факультет філології, історії та політико-юридичних наук
Кафедра історії України
Середня освіта(Історія)
014.03 Середня освіта (Історія)

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА
на здобуття освітнього ступеня магістра
ДИДАКТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ
КІНОМАТОГРАФІЧНИХ ДЖЕРЕЛ ПРИ ВИКЛАДАННІ ШКІЛЬНОГО
КУРСУ ІСТОРІЇ УКРАЇНИ У 10 КЛАСІ
Студентки ТОКАРЕНКО АНАСТАСІЇ ОЛЕКСІЇВНИ

Науковий керівник

Лепявко Сергій Анатолійович

д.і.н., кафедри історії України

Ніжинського державного університету ім..

М.Гоголя

Консультант:

Рецензент:

Рецензент:

Допущено до захисту. Допущено до
захисту

Завідувач кафедри _____ “ ___ ”

Ніжин 2023

Анотація

Досліджуючи питання “дидактичні особливості використання кіноматографічних джерел при викладанні шкільного курсу історії України у 10 класі” наукову роботу було розділено хронологічно на два розділи, які в свою чергу складаються з двох – трьох підрозділів. Дана тема досліджень є актуальною, бо кіно джерела є одним із аспектів під час навчання історії України, який вчить учнів розвивати критичне мислення та аналізувати свої вчинки дивлячись різноманітні фільми.

У першому розділі подано інформацію, про розвиток та становлення дидактики як самостійної науки. Та історія виробництва перших кінострічок у світі. Крім цього подано інформацію про новітні технології навчання, які можна застосовувати в шкільному курсі історії України.

У другому розділі проаналізовано низку історичних фільмів. В яких автор зобразив трагічні сторінки в історії України. Розроблено методичні рекомендації для вчителів. Та визначено ключові плюси та мінуси використання кіноматографічних джерел в освітньому процесі.

Ключові слова: процес навчання, кіноматографічні джерела, документальні фільми, новітні технології.

Abstract

Investigating the issue of "didactic features of the use of cinematographic sources in the teaching of the school course on the history of Ukraine in the 10th grade", the scientific work was divided chronologically into two sections, which in turn consist of two to three subsections. This topic of research is relevant, because source cinema is one of the aspects during the study of the history of Ukraine, which teaches students to develop critical thinking and analyze their actions by watching various films.

The first chapter provides information about the development and formation of didactics as an independent science. And the history of the production of the first films in the world. In addition, information is provided about the latest learning technologies that can be used in the school course on the history of Ukraine.

The second chapter analyzes a number of historical films. In which the author depicted tragic pages in the history of Ukraine. Methodological recommendations for teachers have been developed. And the key pros and cons of using cinematographic sources in the educational process are determined.

Key words: learning process, cinematographic sources, documentaries, latest technologies.

Перелік скорочень

ВУФКУ - Всеукраїнське фото кіноуправління.

Молдавська РСР – Молдавська Радянська Соціалістична Республіка.

ООН - Організація Об'єднаних Націй.

СРСР - Союз Радянських Соціалістичних Республік.

США – Сполучені Штати Америки.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	6-9
Розділ I	
ТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ ПОНЯТЬ ДИДАКТИКА ТА КІНЕМАТОГРАФІЧНИХ ДЖЕРЕЛ.....	10-28
1.1. Поняття дидактики та її роль у навчанні історії.....	10-19
1.2. Використання кінематографічних джерел в освітньому процесі.....	19-28
Розділ II	
МЕТОДОЛОГІЧНА ОСНОВА ДОСЛІДЖЕННЯ КІНО В ОСВІТІ.....	29-53
2.1. Вибір та аналіз кінофільмів, що підходять для навчання історії України.....	29-38
2.2 Розробка методичних рекомендацій для викладачів.....	38-47
2.3 Плюси та мінуси використання кінематографічних джерел у шкільному курсі історії України.....	47-53
ВИСНОВКИ.....	54-56
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ.....	57-61

ВСТУП

Актуальність теми. На сьогоднішній час роль кіно джерел у системі освіти є досить важливою. Бо вони вчать учнів аналізувати та систематизувати отриману інформацію після перегляду тих самих документальних фільмів на уроках історії України в 10 класі. Поєднати дидактичні методи викладу матеріалу разом із кінематографічними джерелами є неважкою справою. Тому, що впровадження цих джерел в процес освіти і є однією із форм дидактики, як однієї із розділів педагогіки. Учні повинні вміти обґрунтовувати свої думки стосовно тієї чи іншої історичної кінострічки. Бо вміння апелювати опоненту можуть знадобитись у майбутньому для їх подальшого життя.

Було здійснено аналіз низки фільмів про історію України від Першої світової війни і до кінця XX століття. Та було розроблено методичні рекомендації для викладачів, щоб вони професійно викладали історію України під час освітнього процесу. Крім цього кіно джерела можуть розширити коло знань учнів про минуле своєї країни та інших країн.

Історіографія. Істориків, які займаються питанням використання кінематографічних джерел під час процесу навчання історії України, зосереджують свою увагу на історії розвитку українського кінематографа. Серед цих авторів слід відмітити Анікіна Т. О., Богородова Ю. П. та Сліпченко К. Р. Вони проаналізували перші фільми, які були зняті з кінця XIX століття та на початок XXI століття у своїх працях. “Основні тенденції розвитку українського кінематографа на зламі XX–XXI століть”, “Розвиток українського кіно”, “Чому українці (не) дивляться українське кіно”.

Також окремі історики публікують досить цікаву інформацію про історію створення перших фільмів у світі. Потрібно виділити праці такі, як: “Сучасні історичні джерела (фото, відео, аудіо, цифрові)”, “Десять фільмів,

за якими можна вчити історію України”. В яких доволі докладно проаналізовано історію створення перших українських документальних фільмів. То появу нових методів зйомки, які започаткували нові жанри в кіноіндустрії.

Таким чином попередній аналіз дидактики та історія появи перших фільмів у світі дозволило висунути **гіпотезу** дослідження: чи можливе поєднання дидактики та кіноматографічних джерел в процесі навчання історії України в 10 класі. Та чи необхідно взагалі, використовувати їх в шкільному курсі історії України в десятому класі загальноосвітніх закладів.

Новизна роботи полягає в тому, виділяється оригінальний підхід при використанні кіноматографічних джерел при тому, що враховуються сучасні тенденції. Та внаслідок цього розробляються нові методи викладання історії України в 10 класі, для максимального заохочення учнів до вивчення історії.

Об’єктом даного дослідження: виступають особливості використання кіноматографічних джерел під час процесу навчання історії України в 10 класі.

Предметом даного дослідження: виступає роль дидактики та її форми викладання історії в старшій школі.

Метою дослідження є дидактичні особливості використання кіноматографічних джерел при викладанні шкільного курсу історії України у 10 класі. Поставлена мета передбачає виконання таких дослідницьких завдань:

1. Охарактеризувати поняття дидактики та її роль у навчанні історії.
2. Виділити особливості використання кінематографічних джерел в освітньому процесі.

3. Визначити вибір та аналіз кінофільмів, що підходять для навчання історії України.

4. Розробити методичні рекомендації для викладачів.

5. Визначити плюси та мінуси використання кіноматографічних джерел у шкільному курсі історії України.

Хронологічні рамки роботи охоплюють період від початку XVII століття по 1992 рік. Встановлення нижньої хронологічної межі визначається початком XVII століття, коли дидактика виокремилася в самостійну наукову галузь. Верхня межа де термінується появою сучасних методів викладання та нових жанрів в кіноіндустрії, того самого блогу в 1992 році.

Для розв'язання поставлених завдань використано групу наукових **методів:** історичного (хронологічного), системно-структурного, ретроспективного.

Історичний (хронологічний) метод дав можливість прослідити та виділити етапи творення дидактики, як окремої науки у світі. Та появу перших фільмів у світі та в Україні включно. Від німих, чорно-білих фільмів та появу нових жанрів на початку XXI століття.

Системно-структурований метод направлений на вивчення об'єктів та явищ минулого та на основі цього проаналізувати їхню структуру та завдання, які поставленні перед цим. Це дало нам змогу виділити роль дидактики у освітньому процесі викладання історії України в 10 класі.

Ретроспективний метод дозволив проаналізувати історичні відомості про появу кіно джерел та їх роль в сучасному світі. Крім цього поява нових методів та форм у дидактиці, є здобутком світових науковців у сфері педагогіки починаючи з XVII століття та на початок XXI століття.

Отримані в ході дослідження результати мають **практичне застосування**, оскільки можна використовувати ці данні, при розробці уроків історії України в 10 класі.

Апробація основних положень і результатів здійснена шляхом обговорення на засіданнях кафедри Історії України Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя. Окремі положення та висновки висвітлено на загально університетській науковій конференції молодих науковців, всеукраїнській науково-практичній конференції «Культурологічний вимір сучасної гуманітаристики» (Ніжин 08 листопада 2023 р.) Тези доповіді “Методичні засади використання кінематографічних джерел у шкільному курсі історії України” опубліковані у збірнику матеріалів міжнародної наукової конференції «Культурологічний вимір сучасної гуманітаристики». / Упоряд. А. І. Бондаренко, Н. М. Голуб, Н. М. Пасік. Ніжин : НДУ ім. М. Гоголя, 2023.

Структура роботи обумовлена поставленою метою та завданнями досліджування та побудована за хронологічним принципом. До її складу входить вступ, два розділи, які мають свою підструктуру: до першого розділу входить, два підрозділи, до другого – три підрозділи, висновки, список використаних джерел та літератури.

Розділ I

Теоретичний аналіз понять дидактика та кінематографічних джерел

1.1 Поняття дидактики та її роль у навчанні історії

Важливим етапом у житті людини є процес навчання. Даний етап ми проходимо усе життя, бо вік живи вік навчайся. Це і не дивно, тому що протягом свого життя, ми здобуємо досвід, який нам потрібен щоб вирішувати питання протягом свого життєвого циклу на цій землі. А особливо це стосується молодого покоління, бо людина є соціальною істотою і без цього, нам важко було б жити у цьому світі. З перших років життя дитина навчається ходити, розмовляти і т.д. Потім навчається базовим когнітивним навичкам у дитсадку з 3-х до 6-ти (7) років. Наступним ключовим етапом є навчання у школі. Там ми і зустрічаємося із навчанням історії у 5 класі розглядаючи її в загальних рисах. Наступні шість років, ми пізнаємо історію все глибше.

Тобто ми наступну картину, що період навчання для дитини розпочинається із перших років її життя, а період навчання історії з 11 років. Однією із галузей знань людства, а саме педагогіки є **дидактика** (від грец. *didacticos* – повчальний). Дана галузь педагогіки слугує нам, як теорія навчання. Крім цього вона дає нам наукове обґрунтування його методів, організаційних форм та змісту [8].

Спочатку її вважали однією із розділів філософських знань, але на початку XVII століття вона виокремилася в самостійну наукову галузь завдячуючи англійському філософу Франсісу Бекону (1561-1626). З плином часу дидактика змінювалась вбираючи у свою орбіту світові наукові досягнення. Проте її основні елементи були і є незмінними [9].

У кожної галузі знань є свій об'єкт, тому навчання як особливий вид діяльності, виступає об'єктом дидактики. Він спрямований на передачу

підростаючим поколінням досвіду як важливого елементу, його засвоєння, творче відтворення. Крім цього надбанням учня стає та частина культури, яка входить до змісту освіти і складає змістову сторону навчання.

У сфері вивчення дидактик можна виділити дві сторони (форми) навчання, а саме змістову та процесуальну. Перша із сторін (форм) передбачає засвоєння структурованої інформації, тем, вмінь та навичок, які учні повинні засвоїти під час навчання. До того ж вона визначає, що саме повинні засвоїти учні, а також обсяг та глибину нових знань. Друга сторона (форма), передбачає впровадження, організацію прийомів та методів, які спрямовані на розвиток учнів, досягнення освітніх цілей. Саме ця сторона охоплює аспекти процесу навчання так, як: оцінка прогресу учнів, яким чином вчителя повинні викладати матеріал та як учні сприймають і опрацьовують інформацію. З цього слідує наступне твердження, знання які використовуються у процесі вивчаються не самі по собі, не ізольовано, а в складі з методами їх засвоєння та передачі.

Крім вищеперерахованих ознак галузі знань дидактики слід виділити наступне: вона удосконалює практику. Що саме мається на увазі? А те, що за допомогою дидактичних знань, які накопичують люди розробляються нові початкові системи, удосконалюється організація процесу навчання та впроваджуються нові технології навчання в систему освіти.

Потрібно виокремити, ще дві головні функції дидактики, розглядаючи дане питання. До них відносяться:

- 1) теоретична (головним чином, прогностичну та діагностичну);
- 2) практична (інструментальну та нормативну).

Поговоримо про них більш докладніше і контексті навчання історії.

По-перше теоретична функція передбачає вивчення навчального процесу, а саме яким чином набуті навички та знання передаються від

вчителя до учнів. Дивлячись на це під кутом викладання історії, то це можна зробити за допомогою лекції. Тобто вчитель розповідає нову тему посилаючись на дані шкільного підручника, свої знання та історичні відомості істориків.

Наступним аспектом є розробка концепції та теорії, які слугують для пояснення, яким чином відбувається процес навчання та які методи є найбільш ефективними у цьому процесі. Тобто чи допоможе метод заохочення оцінками, навчити дітей новим знанням із історії. Як правило більшість учнів класу прагнуть отримати кращі оцінки виконуючи різного роду завдання на уроках. Чи то виступ біля дошки, чи то відповідь на питання з домашнього завдання і т.д [11, с. 234].

Третій аспект, що слугує структурною частинкою теоретичної функції виступає створення методичних рекомендації для вчителів, які повинні допомагати покращити процес навчання. Більш докладніше поговоримо про це у наступному підрозділі нашого дослідження.

До четвертого аспекту, відносяться аналіз різного роду навчальних засобів. А саме підручники, методичні посібники, комп'ютерні програми, контурні карти для визначення їх ефективності у процесі навчання історії. Як ми знаємо, одним із елементів навчання є вивчення нової інформації. А як це зробити без навчальних засобів. Кожного року учням видаються підручники із розписаними темами та параграфами, які відповідають цим темам. Але доцільно використовувати й відеоролики та презентації вивчаючи різноманітні теми. І сьогодні набуває тенденція впроваджувати на сторінки підручників QR-кодів. Коли учні можуть відсканувавши його, виконати завдання та отримати оцінку за нього.

Поговоримо про практичну функцію дидактики. До неї відносяться наступні аспекти: .

Серед них слід виділити: планування начального процесу. Дидактика, як галузь педагогіки допомагає учителям розробити плани уроків, курсів та визначити цілі, завдання які повинні зробити учні під час навчального семестру чи року. Із цього слідує наступне, що кожен учитель предметник на початку навчального року повинен розробити календарно-тематичні плани відповідного до начальних програм. Учитель історії не є виключенням у цьому питанні, він розроблює цей план та план-конспект до кожного із уроків історії.

Наступним елементом цієї функції виступає оцінка навчальних результатів. У освіті є критерії по яким можна оцінити досягнення учнів. До яких можна віднести рівень запам'ятовування інформації та її застосування під час відповідей на питання, чи біля дошки, чи під час самостійних, контрольних та тематичних робіт. Тобто за допомогою цього елемента, учитель виставляє оцінки до щоденника, щоб батьки бачили результат наочно.

Ключовим елементом практичної функції дидактики є вміння управляти класом на своєму уроці та підтримка дисципліни. Наприклад це можна зробити саме ефективніше на уроці історії, а саме одягнувшись в образі історичної особи про, яку піде мова, розглядаючи ту чи іншу тему [9].

Також, до аспектів цієї функції можна віднести розвиток професійної компетентності учителів. Тому, що дидактика сприяє постійному професійному росту учителів, надаючи їм нові методики та технології навчання, а також сприяючи обміну досвідом.

Заключним аспектом цієї функції виступає вивчення психолого-педагогічних закономірностей. Дидактика за допомогою цього елемента теоретичної функції досліджує педагогічні та психологічні аспекти навчання, до яких відносяться індивідуальні особливості учнів, методи мотивації і т.д. Розглядаючи даний елемент в контексті навчання історії, можна зробити

завдання різної складності. Адже не всі учні класу можуть на одному рівні знати матеріал, який вивчається та аналізується на уроках.

Вище ми говорили про появу сучасної дидактики, як галузі із педагогіки. А взагалі дидактика з'явилась раніше у сфері знань людства. За даними істориків вважається, що сам термін дидактика було запроваджено за життя німецького педагога Вольфганга Ратке (1571-1635), який так назвав наукову дисципліну, що досліджує теоретичні засади навчання. А засновником дидактики слід вважати Я. А. Коменського. Він відзначився в історії тим, що йому належить новаторські пропозиції щодо організації шкільного навчання та розробкою оригінальних навчальних посібників [10].

У 1632 році Ян Амос Коменський видав свою фундаментальну працю “Велика дидактика або та, що містить універсальну теорію вчити всіх усьому”, яка і в сучасному світі користується великою популярністю серед викладачів, істориків та решти людства. У XVII столітті він обґрунтував класно-урочну систему: поділ учнів одного віку на класи, а навчального часу – на навчальні роки, чверті з канікулами між ними, 10-20-хвилинні перерви, щоденні заняття – на 45-хвилинні уроки та принцип природності освіти,

Слід докладніше поговорити про дану систему освіти, якою ми і користуємося сьогодні. Чому саме уроки повинні тривати 45 хвилин, а не 1 годину. Бо коли складаються календарно-тематичні план, то пишеться одна година, а не 45 хвилин. На нашу думку 45 хвилин в теорії повинно вистачати на обговорення одного параграфу із тієї чи іншої теми. Але на практиці, сьогодні цього часу не вистачає на вивчення одного параграфу, якщо це звичайно не класи від п'ятого до дев'ятого. Тому, що проведення уроку історії має одне із ключових значень у сучасному світі. А ми маємо малу кількість часу на проведення одного уроку. Та до того ж у XXI століття пішла тенденція скорочувати кількість уроків історії на тиждень.

Наше дослідження стосується 10 класу. За програмою цього класу, якщо він не профільний то ми маємо 2-3 години із Історії України та 2-3 години із Всесвітньої Історії. Це в тому випадку, якщо курси історії поділяються на історію України та Всесвітньої історії. Але ми маємо і Інтегрований курс історії. Це коли вищезгадані предмети на вивчаються окремо, а на одному уроці. Він ще носить назву Історія: Україна і світ або Громадянська освіта. На нашу думку це є помилкою, бо з одного боку ми маємо меншу кількість часу на вивчення однієї теми, а з іншого боку це зменшення навантаження на учнів. Але не слід забувати, що із уроків історії учні повинні виносити знання, про свою спадщину: культуру, мову і т.д. А дана інформація може погано засвоїтися у мозку молодого покоління.

До класно-урочної системи, яку запровадив Ян Коменський відноситься й поділ учнів одного віку на класи. З точки зору психології та педагогіки це правильно. Тому що кожна дитина повинна розвивається до свого віку. Тобто у 10 класі їй повинно бути 16-17 років і вона повинна вміти запам'ятовувати відповідну кількість інформації, рахувати доволі великі цифри і т.д. А якщо, ми об'єднаємо учнів різного віку в один клас. То по-перше учні будуть розвиватися нерівномірно, одні вмітимуть рахувати до тисячі, а одні до сотні. Так само буде із пам'ятю, в 5 класі учні зможуть відтворити кілька історичних дат, а в 10 класі вони зможуть переказати один чи два параграфи із відповідної теми. По-друге, зменшиться навантаження на самого викладача. З одного боку, він краще підготується до уроку в 10 класі, в дев'ятому і т.д. А з іншого боку одна і та сама інформація може бути нецікавою, для різного віку учнів [10].

Наступний елемент цієї системи, це поділ начального часу - на навчальні роки, а вони відповідно поділяються на чверті із канікулами між ними. У свою чергу чверті складаються із 3 місяців та ми маємо в Україні 3 чверті, два півріччя. На нашу думку, даний розподіл є доцільним. Бо за цей період часу, учні в 10 класі здатні засвоїти великий масив інформації та відтворити

його за допомогою письмових форм: самостійних, контрольних, тематичних робіт та зрізу знань. У шкільних підручниках з історії, після кожної із тем, учитель проводить підсумкові заняття, де перевіряються знання всього класу. Як правило це проходить у письмовій формі за допомогою відкритих або закритих питань. Але можливі й інші форми підведення підсумків теми. Наприклад: на уроках історії використовується поділ на групи. Коли учні відповідають на усні питання та змагаються за перше місце, яке може дати тій групі вищі бали, ніж групі, яка отримує друге місце за підсумками змагань.

Слід виділити такий вид навчання, як проведення інтерактивних уроків, зокрема історії. Якщо тема року стосується тієї історичної місцевості, де знаходиться та чи інша школа (гімназія, ліцей). То можна провести урок на свіжому повітрі, або в музеї того міста де знаходиться та історична місцевість. Та розповісти цікаві факти про це. Тому, інтерактивні уроки передбачають активну діяльність учнів та учителя. Коли учні задають питання, або обмінюються ідеями, або спільно розв'язують завдання. Крім цього зв'язок дидактики та інтерактивних уроків полягає в тому, що інтерактивні методи навчання можуть бути частиною загального дидактичного підходу. Дидактика надає основу і принципи для планування уроків та навчальних програм. У свою чергу інтерактивні методи, впроваджуються на уроках для досягнення цілей дидактичного процесу, таких як розуміння, опанування та запам'ятовування матеріалу.

Інтерактивні уроки можуть використовувати різні методики та підходи, серед яких слід виділити: групову діяльність, проектну роботу, використання інтерактивних дошок і комп'ютерних технологій чи проблемне навчання. Усі ці методи можуть бути інтегровані в дидактичний процес для підвищення ефективності навчання та зрозуміння матеріалу учнями. Та врешті-решт, щоб поєднати дидактичний підхід та проведення інтерактивних уроків чи методів у процесі навчання, від учителя вимагається креативності, гнучкості та

врахування можливостей та потреб кожного конкретного класу та групи учнів [8].

Відпочинок теж грає важливу роль у процесі навчання. Він необхідний для того, щоб учні могли трохи перезавантажитися за відведений час. У книзі “Велика дидактика або та, що містить універсальну теорію вчити всіх усьому”, розглядається питання перерв між уроками, і цьому часу виділяється від 10 до 20 хвилин. Це, що стосується відпочинку між уроками на період одного навчального дня. Кількість цих уроків на день варіюється від чотирьох до шести, а інколи й семи. Крім цього ми маємо один навчальний тиждень, який складається із п’яти навчальних днів. Де ми маємо близько 30-40 годин навчального процесу серед якого, 6 годин відводиться на відпочинок. А якщо говорити в цьому контексті про кількість годин на проведення уроків історії в 10 класі, то всього 3-4 навчальні години на тиждень. Учні мають і більші за часом періоди на відпочинок, ми зараз говоримо про період канікул. За правилами вони відбуваються Восени, Взимку та Влітку. По два тижні – Восени та Взимку та три місяці – Влітку.

Крім вищеперерахованих аспектів класно-урочної системи, Я.А.Каменський обґрунтував принцип природності освіти. За його твердженням це підхід до виховання та навчання, який повинен акцентувати увагу учителя на тому, щоб освіта була максимально природною, відповідала розвитку та індивідуальним проблемам кожної дитини. Даний принцип базується на основоположній ідеї, що діти будуть навчатися найкраще, коли даний процес буде відбуватися у відповідності до їх інтересів, природи, темпу розвитку та здібностей.

. Доцільно буде пов’язати принцип природності освіти та навчання історії. Це можна зробити шляхом введення підходів та ідеї, які спрямовуються на те, щоб вивчення історії було максимально корисним, цікавим та зрозумілим для учнів, зокрема 10 класу. Цей шлях передбачає наступні аспекти:

По-перше під час вивчення історії необхідно підкреслювати пов'язаність та контекст тих чи інших історичних подій, це потрібно для того щоб учні краще зрозуміли, як минуле впливає на події сучасності. Наприклад: як наслідки Другої світової війни позначилися на культурній, соціальній чи політичній сфері країн, які зазнали поразки під час цієї жахливої катастрофи середини ХХІ століття.

По-друге, доцільно використовувати так звані “живі історичні джерела”. Що мається на увазі під цими словами ? Це ті джерела, які можуть як найкраще наблизити історію до учнів у процесі навчання. До них відносяться: історичні документи, фотографії, покази свідків.

По-третє, використання інтерактивних методів навчання, таких як різного роду проекти, рольові ігри чи дослідження на одну із поставлених тем. Поговоримо про один із таких методів, а саме рольові ігри. Даний підхід передбачає розподіл учнів класу на історичні ролі та вивчення ними фактів та тверджень, що підходять для цих ролей. Наприклад: тема рольової гри “Суд над Йозефом Геббельсом”. Ми маємо наступних членів суду: чотирьох суддєй від кожної із країн, які перемогли у Другій світовій війни: США, Радянських Союз, Велика Британія та Франції, секретарів, прокурорів від цих чотирьох країн, адвокатів, помічників адвокатів, експертів у військовій справі та свідків. Спочатку секретар оголошує даний склад суду, потім запрошує до слова по черзі прокурора, адвокатів, за потребою їх помічників та свідків, які можуть підтвердити чи спростувати ти чи інші факти на користь прокурора чи адвокатів. Після цього підводяться підсумки по цій справі та оголошується рішення по цій справі. На практиці цей суд тривав доволі значний час, 316 днів (з 20 листопада 1945-го до 1 жовтня 1946-го). То можна обмежитися одним, чи двома уроками, якщо вони стоять підряд у шкільній програмі у відповідний день. Цікаво те, що те сторона яка перемогла отримує вищу оцінку , а те що виявилась переможеною меншу оцінку.

До визначних досягнень Я. Коменського, як засновника дидактики слід також віднести зростання професіоналізму вчителів. До того часу їх підготовка знаннями лише відповідного предмета, а вони не розумілися у методах викладання цих предметів. У вищезгаданій книзі Я.А. Коменського зазначено й про програму проведення іспитів наприкінці року. Після 10 класу немає ніяких іспитів, а ось після 11 класу є іспит із 3-4 предметів, для того щоб учні стали студентами а закладах вищої освіти. До речі кажу, серед головних іспитів в Україні є історія, українська мова, математика та остіній іспит на вибір учня.

Отже, дидактика пройшла шлях від спільних знань в контексті філософії до окремої галузі знань в педагогіці. Запровадження класно-урочної системи Я.А. Коменським перетворила процес навчання, зокрема історії в структуровану систему через поділ учнів одного віку на класи, а навчального часу – на навчальні роки, чверті з канікулами між ними, на два півріччя у навчальному році, щоденні заняття – на 45-хвилинні уроки та 10-20-хвилинні перерви. Та врешті-решт автор книги “Велика дидактика” обґрунтував принцип природності освіти та зв'язок із навчанням історії.

1.2. Використання кінематографічних джерел в освітньому процесі

У сучасному світі досить вагоме місце посідає кіно джерела, як новітній засіб пізнання дійсності для людської цивілізації. Щоб розібратися в цьому питанні глибше потрібно зануритися в історію сучасних історичних джерел, до яких відносяться зокрема, фото, відео, аудіо джерел. Які в свою чергу підходять нам для дослідження питання ролі використання кіно джерел в освітньому процесі.

Розпочнемо з того, що суспільство у своїй історії проходить через низку етапів, для свого розвитку. Серед цих етапів слід виділити зміни у збереженні та передачі інформації. У ХХІ столітті їх доцільно називати інформаційними технологіями. Цікаво те, що швидкий розвиток цих технологій відбувся у

XIX—XX столітті. Що у свою чергу призвело до появи нових історичних джерел, таких як фото та кіноджерел. Як ми знаємо із історії вивчення видів джерел, одним із основних видів на сьогодні є письмові джерела. Але вони на нашу думку мають одну негативну рису, таку як підміна фактів, тобто вони можуть бути спотворенні, що в свою чергу веде до недостовірної інформації про ту чи іншу подію в історії [4].

Проаналізувавши фото та кіно джерела історик може дізнатись факти, які були невідомі раніше за іншими видами джерел та вони можуть бути важливі для уточнення даних вже відомих подій. Серед іншого за допомогою даних видів джерел, історик зможе отримати образотворче сприйняття подій. Крім цього фото та кіно джерела мають ряд інших переваг. Вони є загальнодоступними для звичайних людей, а в окремих випадках можуть розповісти про ту чи іншу подію краще, ніж її очевидці.

Слід докладніше поговорити про фото джерела, як один із різновидів історичних джерел у процесі навчання історії. Чого слід про це поговорити? Тому, що до різного виду кіно джерел існували фото джерела, як прообраз вищезгаданих кінематографічних джерел.

Ще у 20-рр XIX століття французький винахідник Жозеф Ньепс за допомогою досить таки відомого пристрою камери-обскури (темний ящик з невеликим отвором і екраном на протилежному боці від отвору) створив перші у світі світлини, за допомогою пластини на яку було нанесено срібну сіль, яка чорніє при контакті із денним світлом. Час йшов, технологія виробництва фото змінювалася, і вже в XXI століть ми маємо нову розробку, таку, як цифровий фотоапарат, який може робити знімки миттєво, а не потрібно чекати по декілька годин.

Із вищезгаданого тексту слідує, те що сьогодні будь яка родина може зробити свій фотоархів. А ось він в свою чергу може розкрити учням ту інформацію, яку вони не зможуть прочитати у шкільних підручниках. Хоч і

невеликі уривки цих фотоархів автори шкільних підручників вміщують, коли складають їх. Наприклад: ми можемо дізнатися інформація про те, як виглядала родина найжахливішого диктатора ХХ століття Адольфа Гітлера. Чи як виглядав український політичний, громадській діяч, Голова Центральної Ради Української Народної Республіки – М.С.Грушевський.

Це, що стосується саме зображення фотопортретів цих історичних осіб. Але не слід забувати, що за допомогою фото учні можуть переглянути, як виглядали ті ж самі перші танки в роки Першої світової війни.

Ми поговорили про один із видів новітніх джерел, але крім цього існує і кіно джерела, про які піде мова далі, бо саме цього питання стосується наше дослідження. Наприкінці ХІХ століття завдяки братам Люм'єр виникло кіно. Вони випустили у прокат фільм під назвою “Прибуття потягу на вокзал Ла-Сьота” у 1895 році. Досить цікаво те, що перші хто подивився цей фільм тікали із кінозалу, бо їм здалося що із екрану на них їде потяг. Саме їм ми повинні завдячувати, що сьогодні ці джерела є у нашій наявності. Раніше ми говорили про братів Люм'єр, але не слід забувати й про родоначальника української кіноіндустрії, яка в подальшому започаткувала масові кіно джерела в країні. Це був одеський механік-винахідник Йосип Тимченко, який ще до братів Люм'єр спроектував прототип апарату для кінопроекції та сучасний апарат для кінозйомки. Але він зробив одну помилку, а саме не запатентував дані винаходи, і про нього дізналися лише тоді, коли слава братів Люм'єр пройшла [25, с. 23-24].

Серед жанрів кіно джерел найбільшу цінність, мають хронікально-документальні фільми. Та і вони в свою чергу мають свої різновиди, до яких відносяться німе кіно (неозвучені), або озвученими (їх почали продукувати у 1920-ті рр.). На початку свого створення вони були чорно-білими, але через деякий час стали кольоровими, це сталося в ХХ столітті.

Крім різновидів на які поділяється документальні фільми за озвучуванням. Даний жанр поділяється на кінохроніку, яка має обмеження у вигляді констатації фактів із коротким коментарем до нього. Та документальний фільм, який оперує реальними фактами, та має на меті надихати, інформувати та навчати глядачів. Крім цього виокремлюють так званий кінолітопис. Це коли кінооператор веде повсякденну зйомку найважливіших подій історії країни чи нашого життя.

У XXI столітті виник новий вид кіно джерела, так званий стрім. Це коли людина може вести зйомку свого життя в реальному часі. Саме цей вид, сьогодні користується найбільшою популярністю у молодого покоління, бо вони за допомогою стрімів можуть заробити собі кошти для життя.

Якщо ж говорити про документальне кіно, як вид для навчання в освіті, а саме для викладання уроків історії в 10 класі. То це чудовий варіант для пояснення особливостей життя історичних осіб під час проведення уроків. Учні можуть переглянути наприклад, окремі уривки із документального фільму з теми “Українська революція , розпад Російської імперії та постання національної держави – Української Народної Республіки”. Та зробити певні висновки під час обговорення із учителем. Або як варіант розписати особливості діяльності українських громадських, політичних діячів опираючись на ці уривки фільму до своїх зошитів [30].

На нашу думку кінолітопис, як один із цікавих видів кінематографічних джерел сьогодні теж користується популярністю, але в окремих колах. Тому, що сучасні учні у своїй більшості, будуть переглядати його тільки на уроках історії, як завдання щоб отримати оцінку, а не для своєї власної зацікавленості із теми історії. Чому так відбувається ? Через те, що сучасні діти все менше концентрують свою увагу на великому масиві інформації, а переходять до різновиду коротких відеоматеріалів.

Окрім хронікально-документальних фільмів, на початку ХХ ст. вийшли на екран і художні фільми. В перші роки свого існування до глядачів вони виходили німими. Глядачі бачили перед собою картинку та текст, що її супроводжував. З нашої точки зору це заважало у повній мірі дивитися даний фільм, бо глядачі відволікалися на читання тексту. Через два десятиліття їх витіснили звукові художні фільми. А вже у середині ХХ ст. чорно-білі стрічки змінили кольоровими. Художні фільми теж є важливими джерелами для істориків. Залежно від режисерського задуму ці кінострічки відображають ідеальну чи реальну картину дійсності [34].

Даний вид жанру кіноіндустрій є цікавим у дослідженні та вивченні уроків історії, через його новизну на початку ХХ століття. Адже в той час учителі могли через нього донести до учнів класу ту гіперболізовану в окремих випадках інформацію, яку не могли розповісти через документальні фільми. З одного боку фантазія режисера, імпровізація акторів може бути кращою для сприйняття учнів, ніж проста констатація фактів у кінолітописах. Що в той період часу, що сьогодні учителю мало розповісти ту чи іншу інформацію про історичних осіб, чи історичні події. Учні потрібно зацікавити, щоб вони дослухали монолог учителя до кінця уроку, без порушення дисципліни на ньому. Якщо ми говоримо про 10 клас, то учителю простіше комунікувати зі старшими дітьми ніж із молодшим поколінням, особливо якщо їх в класі налічується до 20-30 дітей. Взагалі концентрація учнів на одному моменті в той чи інший період часу важливо для засвоєння нею нових знань.

До визначних кінематографічних джерел радянського виробництва, відносяться: екранізована театральна вистава “Наталка Полтавка”, “Наймичка”, “Москаль-чарівник”. Серед них виділяється німий, художній фільм “Броненосець Потьомкін”, який вийшов у світ 1925 року та його неодноразово визначала одним із найкращих у світі. До створення цих фільмів доклали руки українські режисери, актори, масовка і т.д. Але не слід

забувати й про суто український документальний кінематограф. Наприклад можна виділити "Хроніку Української повстанської армії 1942–1954", яка розповідає про життєвий шлях основного теоретика українського націоналістичного руху ХХ століття Степана Бандери. Або "Війна. Український рахунок" це 9 серійний, документальний фільм режисера Сергія Буковського. У цих частинах розповідається про подій Другої світової війни та чи існувала Україна, як держава. Про аналіз цих та інших фільмів, ми поговоримо у наступному підрозділі нашого дослідження.

А зараз ми повинні обговорити декілька важливих аспектів використання кінематографічних джерел у процесі навчання:

По-перше використання фільмів та відеоматеріалів дають змогу учням краще зрозуміти складні історичні явища та концепції, бо саме за допомогою кіноджерел вони візуально сприймають минулу дійсність. З одного боку візуальні ефекти дають учням більше інформації чим текстові джерела в окремих випадках. А з іншого боку, анімація, демонстрація зображень можуть зробити процес навчання в освіті більш доступним та цікавим для учнів.

По-друге, перегляд тих самих документальних фільмів у процесі навчання історії може стимулювати учнів розвивати критичне мислення, аналізувати чому та чи інша подія відбулася так, а не інакше. На нашу думку це є важливим аспектом у розвитку дітей, як особистостей, бо без вміння аналізувати важко буде жити у цьому світі. Ось наприклад: ми маємо інформацію про те, що один німецький військовий діяч ХХ століття, був прихильником своєї країни, малював картини, був учасником Першої світової війни за це був нагороджений Залізним Хрестом. Вся ця інформація про найжахливішого диктатора ХХ століття, який розпочав криваву війну у світі, яка носить назву Друга світова війна. Таким чином, якщо учні знатимуть через кіно джерела тільки позитивну інформацію про цього політичного та військового діяча, то вони вважатимуть його ангелом світу, а

не демоном із пекла. Що стосується критичного мислення, то саме воно навчає учнів ретельно думати та приймати виваженні, незалежні рішення у своєму житті.

У 2018 році розпочався новий етап у розвитку української освіти, це так звана Нова українська школа. Вона покликана підвищити рівень середньої освіти через впровадження складнішої шкільної програми у Зкладах середньої освіти. Нова українська школа покликана не просто надавати дитині окремих знань, скажімо із історії. А й однією із головних цілей це вміти розв'язувати проблеми, розвивати творчий підхід та критичне мислення [36].

Браян Оширо, спеціаліст із навчання та тренер для вчителів, стверджує: “Якщо ми хочемо, щоб наші діти мали гнучкий розум, який може легко поглинати нову інформацію та реагувати на складні задачі, ми повинні розвивати їхні навички критичного мислення”.

Тому перегляд документальних, художніх фільмів, чи уривків на уроках історії розвиває розум учнів та через це вони можуть підлаштовуватися під будь які життєві ситуації у цьому світі. Крім цього у процесі навчання критичне мислення допомагає структурувати інформацію, виділяти головне, знайти аргументи, які необхідні для відстоювання власної точки зору чи навпаки – знаходити слабкі сторони в обґрунтуванні опонента. До того ж у майбутньому коли діти стануть дорослими людьми зможуть влаштуватися на роботу та виявляти нестандартні розв'язання задач, відстоювати свою чотку зору та комунікувати з клієнтами та командою. Та врешті-решт розвиток критичного мислення у повсякденному та особистому житті допоможе, тверезо оцінювати ситуацію, що склалася.

По-третє, перегляд кіно джерел із різних культур та країн може розширювати світогляд учнів, допомагати їм краще зрозуміти світ навколо себе та інших культур. У сучасному світі можливість подорожувати в інші

країни світу, мають на всі люди. А це необхідно, для того щоб змінювати картинку, яка могла приїстися протягом свого життя в тій чи іншій країні. Тому саме за допомогою історичних відео, фільмів учні мають змогу подивитися, як жили чи живуть люди в інших державах. Тому, що наш світ є великим, і не пізнати його на нашу думку є моральним злочином перед самим собою. Навіть, якщо у людини (дитини) не виходить виїхати закордон, то вона повинна знати своє місто, село, смт., та їх історію. Наприклад: у ХХ столітті на території України відбувалися бойові дії під час Другої світової війни. І учні повинні знати історію тих країн, які вторглися на нашу територію, щоб розуміти чому вони це зробили.

Наступний аспект, який стосується використання кінематографічних джерел у процесі навчання. Це використання даних джерел в поєднанні із іншими мультимедійними ресурсами, до яких відносяться інтерактивні завдання, віртуальна реальність, може створити багатомедійне навчальне середовище, яке приваблює увагу учнів [36].

Використання віртуальної реальності у сучасному світі, відіграє важливу роль у всіх сферах життя людства на Землі. І освіта не є виключенням, бо в деякій мірі це наступний етап розвитку кіно джерел. VR дозволяє учням сформувати такі вміння та навички, які неможливо чи небезпечно виробити у реальних умовах. Або учні можуть стикнутися із іншими обмеженнями, до яких належать висока вартість виконання тієї чи іншої роботи, доступність до обладнання, небезпека для інших людей і т.д. Завдяки даної технології вчителі разом із класом можуть відвідати різні музеї та перенестися на сотні чи навіть на тисячі років тому до місць, де відбувалися історичні події. Крім цього за допомогою VR учні зможуть побувати на археологічних розкопках.

Вище ми згадували про Нову українську школу, саме коли започаткували її, то розпочався бурхливий розвиток мультимедійних засобів. До цього, зокрема під час навчання історії, використовували шкільні підручники, історичні карти та власні знання вчителів. Так сьогодні

використовуються ті методи, але цього вже замало для того, щоб донести інформацію до учнів.

Кінематограф може бути важливим інструментом, для заохочення учнів до процесу навчання, щоб пізнавати минуле та творити своє майбутнє через теперішній стан розвитку інтелектуальних якостей учнів.

Використання історичних фільмів сприяє вихованню моральних та соціальних цінностей. Через це доцільно буде звернути увагу учнів на важливі питання, такі як:

- Рівність усіх людей у цьому світі.
- Толерантне ставлення, до різних національностей, релігій і т.д.
- Відповідальність за свої вчинки, а с особливо якщо це стосується дорослих дітей.

Та врешті-решт кінематографічні джерела сприяють розвитку креативності учнів. Перегляд історичних кінострічок може надихати учнів на власну творчість, сприяти створенню власних відеоматеріалів та розвивати їхні креативні здібності. Тобто у майбутньому ми матимемо здібних, креативних учнів, які будуть будувати та розвивати цей світ.

Крім цього ми матимемо так зване “закрите коло”. Що мається на увазі під цим твердженням ? Коли учні дивляться художні фільми, то вони надихаються ними та після закінчення школи, можуть піти до вищих начальних закладів на спеціальність режисера, сценариста, акторів і т.д. Після закінчення, бакалавру чи магістратури можуть піти в кіно та там створити новий фільм. Який в свою чергу будуть дивитися наступні покоління учнів на уроках історії.

Слід приділити увагу сучасному стану кіновиробництва в Україні. Нам було досить цікаво дослідити період кіновиробництва з 2015 року, тому що

українських фільмів до цього часу було створено досить таки мало. Через те, що український ринок до 2015 року був перенасичений російськими фільмами. Та не вистачало фінансових та інтелектуальних ресурсів для продукування суто українських фільмів. Але все змінилося після подій на Сході нашої країни, які звільнили поле для творчості власних кінорежисерів.

Аналізуючи сучасний стан українського кіновиробництва, акторка Т. О. Анікіна зазначає, що “Найбільш популярними жанрами українського телефільму є фільми про історичне минуле народу та кінокомедії”. Ми маємо таку картину, що з’являються нові історичні фільми, які використовуються для розвитку власної ідентичності через освіту [40].

Жанровий діапазон фільмів розширюється, але актуальним залишається жанр історичної драми. Слід вважати, що потрібно знімати кіно в тому жанрі, що буде цікаво для головних глядачів – громадян України. Що таке взагалі історична драма та чому вона важлива для процесу навчання в Україні? Історична драма - це жанр мистецтва, що розповідає про важливі історичні події для народу, або що відбувалося в минулих періодах історії країни. Даний вид кіно джерел досить таки важливий, для сучасної освіти, бо за допомогою історичної драми учні, інші люди зможуть зрозуміти, що важливо знати минувшину своєї країни.

Отже, використання кінематографічних джерел відіграють важливу роль у процесі навчання історії. Даний вид джерела пройшов розвиток від німих, чорно-білих фільмів, до озвучення, кольорових кінострічок. Історичні фільми різного роду спонукають учнів, до вивчення нових знань, дослідження цього світу, розвитку критичного мислення, креативності., виховання соціальних, моральних цінностей. Українське кіновиробництво вже сьогодні визнається у світі та згодом навіть зможе перевершити закордонні фільми, зокрема що стосуються історії.

Розділ II

Методологічна основа дослідження кіно в освіті

2.1. Вибір та аналіз кінофільмів, що підходять для навчання історії України

Кіновиробництво в Україні пройшло один із важких шляхів у світі. Чого тільки вартує Радянська цензура в ХХ столітті. Цьому передував прихід до влади більшовиків у 1917 році. Саме із цього часу українській народ став відчувати себе у своїй країні обмеженим у більшості прав. Випуск кінофільмів зменшився у геометричній прогресії, а ті фільми що випускалися піддавалися жорсткій цензурі. Цікаво те, що у даний процес міг дозволити показувати у кінофільмах сцени насильства чи спотворену інформацію про ворогів Радянського союзу.

Перейдемо до обговорення тих кінострічок, які можна використати для показу учнів на уроках історії. У шкільній програмі 10 класу є тема “Облаштування повоєнного світу”, під час вивчення якої можна дослідити життя українців наприкінці 1920-х років. Для цього підходить фільм українського кінорежисера Дзига Вертова – “Людина з кіноапаратом”. Досить цікава історія створення цього фільму. В цей час, як ми знаємо закінчилася внутрішньопартійна дискусія в ВКП(б), розгромом опозиції та встановленням правління Сталіна. Керівництво партії, як тільки прийшло до влади, то розпочало утиски пролетарського мистецтва. І даний фільм не став виключенням, тому режисер не міг знімати фільм в РРФСР. Через що він був змушений звернутися за допомогою до Одеської кіностудії ВУФКУ, яка допомогла йому зняти цю кінострічку. Її було знято у мегаполісах України таких, як Одесі, Києві та Харкові [18].

“Людина з кіноапаратом” виступає одним із головних маніфестів світового кіноавангарду. Фільм був знятий за ініціативи оператора Михайла Кауфмана, який запропонував Дзизи Вертову створити “щоденник

кінооператора”. Цей кіно шедевр став останнім спільним проектом, для цих двох людей. До того ж він знімався без відповідного цьому жанру сценарію, щоб передати дух життя українців на початку ХХ століття.

Стосовно жанру цього фільму, то це документальне кіно. Кінорежисер знімаючи його, реалізував багаторічні теоретичні напрацювання та експерименти у сфері монтажу та операторського мистецтва. Внаслідок цього фільм став методичним посібником із кінематографії для майбутніх поколінь режисерів. Цей не дивно, бо ці елементи зйомки фільму привнесли для глядачів ті нові емоції, які вони не знали раніше. А що це дає для учнів класу ? Насамперед це можливість поринути у вир минулих подій, без сценарію, який міг би тормозити думки глядачів.

Дзіґа Вёртов так говорив про свій фільм “Ця експериментальна робота направлена до створення справжньої міжнародної абсолютної мови кіно на основі її повного відділення від мови театру та літератури”.

Сюжет фільм розпочинається із того, що кінооператор стоїть на величезній кінокамері. Потім спускається до кінозалу в якому самі по собі розкладаються стільці та до нього йдуть люди, щоб подивитись даний фільм. Починається концерт духового оркестру, що супроводжує німу кінострічку. Саме на це слід звернути увагу, бо сьогодні німі фільми зовсім не популярні. Але щоб заохотити учнів його дивитися, учитель повинен пояснити, що в той час це було так прийнято знімати. Та суть фільму не в технологіях виробництва, а в тому що показують в ньому. Далі нам показують кадрами із улиць ранкового, безлюдного міста. Дія переноситься в поїзд, де просинаються пасажири, просинається й місто. Люди займаються рутинними справами. Тобто ми маємо картину світу у якому вже немає війни, хоч вона була близько 10 років тому [24].

Крім цього у фільмі показано контрастні кадри, наприклад: похорони і весілля, могили та новонародження. Розглядаючи дані кадри, учні повинні

зрозуміти, що життя не безкінечне і кожна людина має зробити все для того, щоб прожити його як її хочеться, а не як говорять інші люди. Всі історичні події розпочинаються із малого. І навіть перегляд цього фільму може змінити чиєсь життя учнів. Особливо це стосується 10 класу, бо через рік – два йому чи її вступати у доросле життя.

Ближче до кінця кінострічки різного роду монотонні заняття порівнюються з музикою. Глядачі знову бачать людей в кінозалі та екран. Стрічка дедалі пришвидшується і врешті-решт око кінооператора зникає за діафрагмою кіноапарата. Використання музики у будь якому фільмі підкреслює головний сюжет. Тому цей елемент є доцільним у фільмі “Людина з кіноапаратом”. Учні у своєму житті прослуховують тисячі пісень, і саме це може простимулювати їх до перегляду фільму.

Взагалі історія повсякденного життя українців, досить важлива для сьогоденішнього покоління. Насамперед через то що діти можуть порівняти себе із своїми однолітками в той період часу. Та зрозуміти, що в минулому життя відрізнялося від теперішнього. Але архітектура Одеси, Києва та Харкова за ці роки майже не змінилася. І можна організувати екскурсію, хоча б у Київ, щоб подивитися ті історичні місця про які йшла мова у фільмі.

Існують різного роду рейтинги, і британський журнал Sight & Sound у 2012 році провів опитування 846 кінокритиків, істориків та режисерів, який фільм найкращий у жанрі документальних фільмів. І кінострічка “Людина з кіноапаратом” посіла 8-ме місце, Через два роки вона зайняла перше місце, а в опитуванні 2022 року — 9-те.

Однією із трагічних сторінок української держави є Голодомор 1932-33 років. За даними істориків Голодомор – це геноцид української нації, який скоїло керівництво Радянського Союзу, очолюваним Й. Сталіним шляхом штучно створеного масового голоду з метою знищення українців. Даний геноцид також був покликаний остаточно підірвати супротив українського

режиму, намагань українців збудувати незалежну та самостійну Українську державу від контролю з боку Москви.

Дане питання завжди включають в шкільну програму для обговорення на уроках історії України. Тому, що сучасні учні повинні розуміти причини цього явища. “Смерть через голод” стала відповідним наслідком наміреного застосування тоталітарною владою терору голодом, тобто геноцидом. Трагедія українського народу сталась внаслідок покарання з боку керівництва Кремля за їх супротив проти масової колективізації сільського господарства та і небажанням перебувати під їх владою. За два роки геноциду було зруйновано систему сільського господарства, загинуло велика маса людей. За даними Месле та Валліна демографічні втрати від Голодомору 1932—1933 років в Україні склали близько 3,2 мільйони осіб. Крім цього знищувалася українська мова, культура та традиції. Шляхом штучно організованого голоду радянська влада намагалася вирішити так звану «українську проблему» за наказом Сталіна [6].

Оскільки за часів існування Радянського Союзу неможливо було говорити вселюдно про цей період та знімати фільми. То тільки після розпаду СРСР почали знімати кінострічки на дану тему. Серед них виділяється фільм “Голод 33”, 1991 року виробництва. у 20-х роках ХХ століття до влади приходить Й.Сталін на чолі комуністичної партії. Було встановлено контроль над політичним та суспільним життям українського народу. Першою жертвою цієї влади стало українське село.

Даний фільм був першим художнім фільмом про Голодомор 1932-33 років в основу якого було покладено мотиви повісті Василя Барки “Жовтий князь”. Ми маємо наступний сюжет фільму. Історія життя української родини, яка проживала в селі розповідається очима дитини під час голодомору. Крім цього наскрізною лінією у цьому фільмі виступає вищезгадана радянська влада більшовиків та її терор проти українського народу. Переглядаючи дану кінострічку глядачі дізнаються про те, що у 1932

році вийшов Московський указ, який коштував життя мільйонам людей. У ньому йшлося про передачу їжі, худоби на користь створення так званих “колгоспів”, хоч і був врожайний рік. Після того, як у людей нічого не залишилося, то вони почали їсти насіння. Внаслідок цього вийшов Закон “про 5 колосків”, який передбачав розстріл за крадіжку колгоспної власності.

Крім сюжету фільму, учні повинні знати й історичні факти, що стосуються цього фільму. Наприклад: знімальна група хотіла відправити одну із копій кінострічки Лазару Кагановичу, він був одним із ініціаторів Голодомору 1932 – 1933 років. Але цього не сталося, бо в останній день зйомок фільму Л. Каганович помер. Коли Україна здобувала свою незалежність, то проводився Всеукраїнського референдуму 1 грудня 1991 року, який вирішував дане питання. Напередодні якого “Голодомор 33” вийшов у прокат на телебаченні на каналі УТ-1 [1].

Закадровий текст в кінці фільму “Діти остання година! А що чули були, що антихрист іде, а тепер з'явилося багато антихристів... Із нас вони вийшли, та до нас не належали” це цитата із Біблії (Іоана 2:18-19).

Після перегляду даної кінострічки учні повинні створити ланцюжок аргументованих тверджень про Голодомор 1932-33 років. Що мається на увазі. В той час в українців не було вибору, щоб не підкорятися владі більшовиків. А сьогодні в Україні повинні бути свідомі громадяни, які будуть вибирати владу своєю головою. Особливо це стосується дітей 10 – 11 класів, бо їм уже по 16 – 17 років і через деякий час вони зможуть голосувати за людей, яким надана політична воля керувати державою. І щоб не допустити невідповідних людей до керівництва, підлітки повинні думати за кого вони будуть голосувати.

Крім цього історія Геноциду вчить нас цінувати продукти харчування, які ми споживаємо. І не зловживати їми у процесі свого життя. За даними глобального звіту Програми ООН з довкілля, сьогодні кожний українець

викидає в рік близько 76 кілограмів їжі. А загалом за рік в країні викидають 3,3 мільйона тонн їжі.

У 2014 році вийшов сучасний фільм, який присвячений Голодомору 1932 – 1933 років. Він носить назву “Поводир, або Квіти мають очі”. За сюжетом кінострічки американський інженер Майкл Шемрок разом із сином приїжджає до Харкова допомагати будувати соціалізм. Тут він закохується в актрису Ольгу Левицьку, на яку давно поклав око червоний комісар. Але батько гине внаслідок трагічних подій, а сина рятує сліпий кобзар - бандурист Іван Кочерга. Щоб вижити у чужій країні хлопчик стає поводитирем кобзаря. Вони подорожують по країні в роки радянського терору та голодомору. Крім цього у фільмі йдеться про масовий розстріл кобзарів після з’їзду, який начебто відбувся в Харкові в період 1932–34 років. Досить цікаво, що про подій даного з’їзду не згадується ніде, крім деяких статей та в книгах кількох літераторів, і радше є легендою, хоча арешти мандрівних музикантів справді відбувалися.

Його можна подивитися вдома, як домашнє завдання щоб закріпити тему Голодомору. Учні можуть виділити негативні та позитивні аспекти цього фільму та записати їх до своїх зошитів. Щоб не читати монотонний текст шкільного підручника із Історії України. А позитивні віхи у цьому фільмі були, наприклад: те що справжня дружба може подолати будь які перешкоди. Учитель в 10 класі не повинен займатися питанням комунікації між класом, бо вони повинні вже це робити в 16-17 років. Але якщо це необхідно, то можна виділити деякий час цьому питанню на уроці. Або перевірити зошити те, що пишуть учні після перегляду даного фільму.

Одна із тем, яку вивчають учні в 10 класі на уроці Історії України це “ Україна в роки Другої світової війни”. Події цієї трагічної сторінки в історії людства знає весь світ. Події 1939 – 1945 років, поділила світ на два ворогуючих табори. З одного боку країни – союзники, до яких входили: Велика Британія, США, СРСР, Франція і т.д. З іншого боку: Німеччина,

Італія, Угорщина і т.д. Ініціатором війни була Німеччина, яка разом із Радянським Союзом 1 вересня 1939 вторглися на територію Польщі. Як відомо останню розділили між собою перші країни.

Україна, яка на той час знаходилась в Союзі Радянських Соціалістичних Республік воювала на боці країн – союзниць. Саме через землі західної України війська Червоної армії вторглися до Польщі і протягом двадцяти днів, разом із Вермахтом захопили Польщу. Це було закріплено таємним Пактом Молотова – Ріббентропа від 23 серпня 1939 року. Основний текст цього Пакту, учні можуть переглянути самі або розібрати декілька статей на уроці. Наприклад:

Стаття I.

Обидві Договірні Сторони зобов'язуються утримуватися від будь-якого насильства, від будь-якої агресивної дії та будь-якого нападу один на одного як окремо, так і спільно з іншими державами.

Стаття II.

У випадку, якщо одна з Договірних Сторін виявиться об'єктом воєнних дій з боку третьої держави, інша Договірна Сторона не підтримуватиме в жодній формі цю державу.

Про підписання цього Пакту, було знято документальний фільм на замовлення студії History Lab. Переглядаючи даний фільм учні можуть дізнатися інформацію, що 23 серпня 1939 року до Москви прилетів міністр закордонних справ Німеччини, для підписання цього пакту. Крім цього у фільмі згадається доля простих солдатів, економіка цих двох країн. Щоб зняти цей фільм, було використано низку джерел, до яких відносяться архівні документи, рідкісні архівні кінохроніки, листи, фотографії та спогади очевидців [7].

Тобто учні можуть не тільки прочитати у шкільних підручниках текст даного Пакту, а й подивитися як виглядали міністри закордонних справ Німеччини та СРСР. Як взагалі відбувалась процедура підписання і т.д. після перегляду кінострічки, учні зможуть зробити висновки, наприклад про те, що керівництво Радянського Союзу на чолі з Й. Сталіном несе відповідальність про початок Другої світової війни.

Через два роки Німецькі війська окопували територію України. Крім цього українські етнічні землі в роки війни входили до Румунії, Угорщини та СРСР. Землі України, які входили до останньої країни змінювалися відповідно до військових дій. Румунія окупувала всю Одесу, західні землі Миколаївської області та південні райони Вінницької області та частину Молдавської РСР, які отримали назву “Трансністрія”. Угорщина окупувала Карпатську Україну, утворивши на її території Закарпатське губернаторство.

Саме участю України у цій війні присвячено серію із 9 документальних фільмів Сергія Буковського. Сюжет фільму розповідає нам про те, чим же була ця страшна війна для українців. За поданням дана кінострічка виглядає досить таки об’єктивно. адже головною ідеєю було не винесення обвинувачувальних вироків, а фіксація голосів минулого. Авторське кредо щодо свого фільму звучить так: “Вдивляючись без гніву, ми зберігаємо надію на майбутнє”. Кожна із серії поділена на проблемно-тематичну визначеність. Режисер у своїй роботі використав велику кількість кіно джерел, таких як кінохроніку воєнних та повосенних років, а також свідчення очевидців, які дуже часто суперечать самі собі. С. Буковський хотів донести до глядачів діаметрально протилежні свідчення очевидців, бо вони не сприяли думці керівництва СРСР про те, що Україна взагалі воювала в ці роки.

Як сказано в заключному закадровому коментарі, “Хто раніше мовчав — надто драматично думали й згадували вони війну, надто не вписувалися їхні версії в історичний офіціоз. А без них рахунок неповний...”.

Чому ж у Радянському Союзі, Україну не хотіли сприймати як учасницю Другої світової війни ?. Все це через те, що діяла Радянська пропаганда, яка нав'язувала думку своїми громадянам, що Україна не є самостійною державою, а люди що її населяли були громадянами СРСР, а не України. Наявність самої України у ті часи, у відриві від Радянського Союзу, й досі трактують часом як вигадку “панів з галичанських закутків, котрим примарилося щось таке самостійне й автономне”. Тому говорити про перемогу з точки зору України було неможливо. Адже С. Буковський був не першим режисером, що зняв документальний фільм про участь України у війни. Першим був О. Довженко, у сценарію свого фільму “Україна в огні”. За що отримав вердикт “націоналіст”, якого він хотів позбавитися і робив це все життя.

Учитель повинен пояснити учням, що без участі українців у 1941 – 1945 роках було б значно важче здобути перемогу Радянському Союзу. Ті наративи, що пропонує Радянська пропаганда про те, що СРСР здобув перемогу сам є цілковитою нісенітницею. Тому, що крім нього воювали й інші країни. Які сьогодні є дружніми, до України [1].

У 1944 році відбулась ще одна подія, яка стосується Історії України, це примусова депортація кримських татар за наказом Сталіна. Основною та необґрунтованою причиною цього наказу було те, що кримські татари начебто співпрацювали із нацистською Німеччиною під час Другої світової війни. Підрозділи НКВС виконуючи даний наказ, заганяли людей до переповнених товарних вагонів. Кримських татар депортували до Узбекистану, Казахстану, Таджикистану, невеликі групи було відправлено в Марійську АРСР на Південний Урал та в Костромську область. По дорозі до цих країн загинуло тисячі людей.

У 2013 році було знято фільм “Хайтарма” про події, які було описано вище. Режисером стрічки став українець кримськотатарського походження Ахтем Сеїтаблаєв. Він народився в Узбекистані, а переїхав на історичну

батьківщину з батьками вже після школи. Сюжет фільму розповідає нам про славетного льотчика Амет-Хан Султана, який був двічі удостоєний звання Героя Радянського Союзу за свою службу під час Другої світової. Та про його родичів та родину, яку депортували із Алупки в інші країни, хоч він і мав звання Героя СРСР. Амет-Хану вдалося вберегти батьків від депортації до Узбекистану та відправити до Краснодарського краю. Назва даної кінострічки говорить нам про те, що це народний танець кримських татар та означає “повернення”. У фільмі, крім російської, також лунає кримськотатарська мова. А актори вбрані в національний кримськотатарський одяг [7].

Про кримських татар немає окремої теми у шкільній програмі. Так там є одне питання, що виділяється на обговорення, але на нашу думку цього мало. Тому учні повинні переглянути даний фільм, хоч не на уроці дак вдома. Та дати відповідь на питання: Чи повага до інших націй, це моральний обов’язок кожної людини ?

Отже, вибір доцільної кінострічки для вивчення Історії України є важливим елементом для розвитку дітей. Документальні, художні фільми покликані дати уявлення учням про те, що минуле відбивається у теперішньому часі та несе наслідки у майбутнє. Дані фільми повинні спонукати дітей знати свою історію та вивчати ті помилки, які ведуть до можливої загибелі людської цивілізації у майбутньому.

2.2 Розробка методичних рекомендацій для викладачів

Сучасний викладач історії України повинен використовувати всі можливі методи, для проведення уроків історії України в 10 класі. Одним із пріоритетом робити вчителя є збереження здоров’я та життя учнів та їхній всебічний розвиток, він повинен формувати в учнів риси відповідального громадянина із відповідними життєвими компетентностями, ціннісними установками, прописані у тексті Закону України “Про повну загальну

середню освіту”, Державного стандарту базової середньої освіти, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 20 вересня 2020 № 898.

Слід розібратися в терміні “методика”, воно походить від давньогрецького слова “methodike”, що означає “спосіб пізнання” та “шлях дослідження”. Сьогоднішній відрізок часу поставив перед методикою історії нові цілі. Для чого вчені, методисти, учителі-практики переосмислюють та впроваджують основні положенні методичної науки.

З 2018 року запровадили НУШ (Нову українську школу), яка розпочала новий етап в освіті нашої країни. Даний процес охоплює оновлення й шкільної історичної освіти, яка знаходиться під впливом комплексу об’єктивних (рівень розвитку суспільства взагалі і його окремих сфер.) та суб’єктивних (яким чином вчителі та учні ставляться до навчання й до конкретних його елементів) чинників. Крім цього НУШ принесла в освіту, нові аспекти навчання в школі, до яких слід віднести тривалість повної загальної середньої освіти, згідно з запровадженою реформою 12 років, випускний вік учнів становить 18 років (рівень МСКО 3). В Україні обов'язковою є повна загальна середня освіта (Конституція України, статті 53).

Оскільки шкільна історична освіта є частиною загальної середньої освіти, що реалізує новий підхід, перехід від однієї освітньої парадигми до іншої впливає на процес викладання історії у школі. У перехідний період спостерігаються елементи обох парадигм. З іншого боку, зміст шкільної історичної освіти базується на досягненнях історичної науки, тому зміни у методології вивчення історії безпосередньо впливають на процес навчання історії у школі.

Створення кожного підручника з історії України базується на використанні "Навчальної програми для закладів загальної середньої освіти".

У Пояснювальній записці до програм відзначається: “Методологія відбору змісту програмового матеріалу ґрунтується на системі наукових ідей і понять історичної науки...”. Слід виділити методологічні принципи, які необхідні для викладання історії:

1. Принцип історизму ґрунтується на вивченні будь-якого явища в історії з позиції його розвитку.

2. Соціальний підхід повинен враховувати інтереси соціальних верств та усієї сукупності соціальних відносин.

3. Принцип об’єктивності базується на обов’язковості розгляду історичної дійсності в цілому, незалежно від уподобань, установок, бажань суб’єкта та розгляд кожного явища в його різноманітності та суперечливості.

4. Принцип багатоперспективності: формаційний, етичний, цивілізаційний, культурологічний, регіональний і т.д.

Оскільки учні вивчають історію в контексті використання кількох видів джерел. То вони засвоюють знання за допомогою вищезгаданих принципів. В свою чергу вчителі проводять свою роботу дотримуючись наступних принципів:

Проблемно - тематичний підхід передбачає пошук та розв’язання історичного явища, шляхом побудови відповідної тематичної конструкції.

Хронологічний – базовий підхід під час навчання історії, в якому історичні події, явища, персони та джерела розташовуються в послідовності від першого до останнього аспекта в історичному відрізку часу.

Цивілізаційний принцип розглядає історію з точки зору факторів, які пов’язанні з діяльністю суб’єкта історичного процесу, інтелектуальної діяльності, його свободи та ролі в суспільстві.

Культурологічний (соціокультурний) принцип передбачає вивчення історії в основу якої покладено оригінальну та яскраву культуру, яку створив український народ. Вона відображається у традиціях, звичаях, усній народній творчості, міфології, а також акумульованій в перекладних літературних творах.

Розглянемо один із принципів більш докладно, це проблемно-тематичний, який повинен показати історичну подію під тим чи іншим кутом. Коли учні дізнаються про це з точки зору очевидців, в нашому випадку через перегляд кінострічки. Або з точки зору історика, який проаналізував кілька джерел та зробив висновок про цю історичну подію.

Згідно з Державним стандартом у галузі "Суспільствознавство", освітня програма втілюється шляхом вивчення окремих предметів, таких як історія, право, економіка і т.д., які відображають основи відповідних наук. Також вона включає в себе інтегровані курси, наприклад, громадянська освіта, суспільствознавство та інші.

Метою навчання історії в загальноосвітній школі згідно вищезгаданого Державного стандарту є формування в учнів почуття власної гідності та ідентичності в результаті засвоєння морального та соціального досвіду минулого та розуміння історії та культури України в контексті історичного процесу.

Слід зазначити, що учителя які викладають предмет історії України, повинні розуміти що на їх плечах лежить одна із головних цілей. Це насамперед донести до учнів 10 класу, інформацію про важливість минулих історичних подій. Через, що вони використовують так зване поняття "історичний компонент". У процесі навчання дане поняття вказує на вивчення та розуміння історії як частини навчальної програми або дисципліни. Тобто учителі повинні поєднувати історичні події із іншими сферами життя людства в цілому. Ми говоримо наприклад, про події Другої

світової війни та Географію. Учитель може розповісти про перебіг найбільшої танкової битви, яка відбулася близько 80 років тому, наприкінці червня 1941 року, у трикутнику Броди-Дубно-Луцьк. Учитель професіонал використає “історичний компонент”, як зв'язок цієї битви із кліматичними умовами та територією де відбувались ці бойові дії. У процесі навчання це потрібно робити, бо в іншому випадку монотонність викладу матеріалу може привести до апатії з боку учнів 10 класу [27].

Зазначено також, що історичний компонент може забезпечувати наступні елементи під час викладання уроків історії в 10 класі:

За допомогою нього можна познайомити учнів із цінностями, культурними та духовними надбаннями українського народу та цивілізації в цілому.

Під час навчання учні засвоюють та отримують системні знання про тенденції, явища та головні події в історії України та світу.

Шляхом отримання нової інформації, учитель може збільшити інтерес учнів до історії як сфери знань, власних освітніх запитів учнів та навчального предмета, як головного компонента в загальноосвітніх закладах.

Наступний елемент виступає як розвиток необхідної навички висловлювати обґрунтовані та логічно впорядковані історичні знання, розуміння минулого з використанням відповідного термінологічного апарату та об'єктивно виважено розглядати спірні і контраверсійні аспекти.

Ключовий елемент забезпечує відбір та використання у процесі пошуку нової інформації про минуле за допомогою різних видів історичних джерел, у тому числі візуальних, текстових, усних, об'єктів навколишнього історичного середовища (архівів, пам'яток архітектури, культури та музеїв), артефактів, а крім цього інформаційно-комп'ютерних технологій.

Використовуючи вищезгадані елементи “історичного компоненту” учителі вибудовують структуровану ідею проведення уроків історії України. Крім цього вони застосовують наступні аспекти у процесі конструювання уроків історії:

Історія як предмет навчання: Вивчення історії як окремої навчальної дисципліни, де учні досліджують процеси минувшини через події які стосуються тієї чи іншої теми в 10 класі.

Історія як частина інших предметів: Як зазначалось вище вивчення історії може входити в склад інших предметів. Наприклад: вивчення історії мистецтв, історії науки чи історії української мови та літератури.

Розвиток історичного мислення: Включення історичного компонента допомагає розвивати у учнів навички історичного мислення, а саме здатність синтезувати та аналізувати історичні джерела, розуміти контекст минулих подій та оцінювати їх вплив на сучасність.

Пов'язаність історії із сучасністю: Сьогодні учні загальноосвітніх закладів переживають бурхливі події, які для них є теперішніми, а для їх нащадків будуть минулими. Крім цього вивчення нових даних із різних історичних тем зв'язує подій минулого із теперішнім та майбутнім часом.

Роботі вчителів історії України допомагають різноманітні методи викладання на уроках. До яких слід віднести: лекції, групову роботу, дискусії та проекти, які забезпечують різносторонність у процесі навчання.

Використання лекції (лат. *lectio* — читання), є базовою та основною формою під час проведення початкових занять на ту чи іншу тему, які призначені для засвоєння теоретичного матеріалу. Основний масив інформації про історію, учні дізнаються саме за допомогою монологу з боку вчителя, бо саме він знає більшість інформації. Вчитель може брати інформацію із шкільних підручників та матеріалів із інтернету, щоб

зацікавити учнів у вивченні історії. Тому, що логічно собі уявити, що колектив класу сам може почитати інформацію із підручників, не відвідуючи уроки історії України у школі. Щоб цього не відбулося вчитель повинен знати більше інформації, ніж її вміщено в шкільних підручниках.

Групова робота є важливим елементом у процесі засвоєння нових знань. Тому, що за допомогою цього методу викладання, учні можуть спільними зусиллями вирішувати ту чи іншу поставлену перед ними проблему. Наприклад: можна учня дати уривок тексту пакту Молотова-Ріббентропа та поставити задачу, виділити головні елементи цієї угоди. Крім цього однієї із рекомендації для вчителя історії на нашу думку, буде застосування методу розподілу класу на дві чи три групи. Коли вони працюють у малій кількості та заробляють бали за відповіді на поставленні питання. А в кінці слід підвести підсумки цієї роботи та виставити оцінки кожному учню, що приймав участь у цій роботі.

Застосування методу дискусії допомагає учням відстоювати свою власну точку бачення тієї чи іншої історичної події. Крім цього вона дозволяє спілкуватися про сучасні та минулі питання у позитивному ключі та розуміти, як приймаються важливі рішення. Основна ідея дискусії базується на загальних умовах, що стосуються будь-яких типів організаційно-педагогічних ситуацій для досягнення її ефективності. По-перше, важливо розпочинати дискусію з формулювання конкретного питання, яке не має однозначної відповіді та допускає різні варіанти вирішення, включаючи протилежні погляди. По-друге, усі висловлювання учасників мають бути зосереджені на обговорюваній темі, супроводжуватися обґрунтуванням та аргументацією. По-третє, дискусія може завершуватися досягненням консенсусу або збереженням розбіжностей між учасниками щодо обговорюваної проблеми чи питання. По-четверте, відповідальність за модерування дискусії покладається на вчителя або ведучого.

Вчитель може запропонувати учням здійснення проекту з історії України. Проект повинен передбачати здійснення поставленої мети за допомогою різноманітних методів, у нашому випадку аналізу кіно джерел як головної теми нашого дослідження. Об'єднавшись у три групи учні можуть створити свій короткий фільм, наприклад із теми “Західноукраїнські землі в міжвоєнний період”. Розподіливши ролі за наступним списком: режисер, сценарист, актори, кінооператор, костюмер, звукооператор і т.д. Та вкінці семестру кожна із трьох груп презентує свій невеликий фільм при всьому класу. Де його зможе оцінити вчитель та решта учнів класу.

Доцільно буде поєднати традиційні методи викладання з інтерактивними техніками, такими як використання мультимедійних засобів та інтерактивних завдань.

Першочергово поговоримо про мультимедіа, оскільки воно є ефективним засобом в сфері освіти, тому що завдяки їй якостям таким, як гнучкість, інтеграцією та інтерактивністю можна проводити різноманітні уроки, зокрема з історії України. До цих засобів відносяться різного роду програмні засоби, що дозволяють вчителю донести монотонну інформацію до учнів класу. Крім цього учитель використовує: Електронні книги (e-books): Це цифрові версії книг, які можна читати на електронних пристроях. Веб-сторінки, які містять комбінацію тексту, графіки, зображень та інших елементів. Фотографії: Цифрові чи аналогові зображення, які можуть бути використані для передачі інформації чи вражень. Малюнки та ілюстрації: Графічні зображення, створені для пояснення концепцій або демонстрації ідей. Та відеозаписи, до яких відносяться: фільми, короткометражки, відеоблоги та інші види відео контенту [27].

Саме на останніх, ми і зупинимось, бо вони найбільше допомагають пояснити учнями ту чи іншу тему із історії України. Учитель може дати домашнє завдання, наприклад про аналіз документального фільму про події “Української революції”. Та провести розбір окремих елементів фільму на

уроці історії, щоб учні розуміли як правильно виокремлювати головні деталі у фільмі чи в інших джерелах.

Так, відмінною рисою мультимедіа є навігаційна структура, що забезпечує інтерактивність – можливість безпосередньої взаємодії з програмним ресурсом.

Інформаційна технологія, на думку Г.К. Селевко може бути реалізована в трьох варіантах:

1. Як основна (вона виступає головною під час використання в освітньому процесі)

2. Як монотехнологія (коли процес навчання та управління цими компонентами, включає усі види діагностики, моніторингу та контролю, які спираються на застосування комп'ютера).

3. Як проникаюча (використання комп'ютера при вивченні окремих тем, розділів, для вирішення окремих дидактичних завдань).

Про основні методи викладання історії України під час процесу навчання, ми поговорили. Але існують і додаткові матеріали які доцільно буде використати професійному вчителю історії. Насамперед до них відносяться:

Використання джерел первинної інформації, такі як свідчення сучасників, історичні документи та археологічні знахідки.

Залучення учнів до зовнішніх ресурсів, до яких відносяться віртуальні екскурсії, археологічні вилазки в історичні міста свого краю та походи до музеїв.

З однією сторони виклад матеріалу на уроці є найбільш розповсюдженим в процесі навчання. Водночас свідчення очевидців чи похід до музею, можуть яскраво подати інформацію минувши.

Учитель повинен враховувати різний рівень підготовки учнів та пропонувати різноманітні завдання, які відповідають їхнім індивідуальним потребам та здібностям. Та врешті – решт залучати більш сильних учнів для допомоги менш здібним через партнерську роботу або групові завдання.

Сьогодні Україна реформує систему освіти, бо це необхідно часом. Тому і вчителі повинні опановувати сучасні технології та методи минулих поколінь, поєднуючи ці дві структурні ланки в симбіоз. Кожного року проводиться світова щорічна премія вчителів - Global Teacher Prize Ukraine. Дану премію заснував фонд Varkey GEMS Foundation, щоб підкреслити важливість педагогів та той факт, що в усьому світі їхні зусилля варті того, аби бути визнаними на найвищому рівні.

Щоб отримати цю премію, сучасному вчителю вже мало оперувати своїми знаннями, які він отримав в університеті. Необхідно застосовувати свій креатив та потенціал який вона підвищує протягом своєї кар'єри. Розвиток критичного мислення, особливо у молодих спеціалістів є важливим елементом у процесі навчання. Тому, що використання методів викладання без знань, нічого не буде вартувати [27].

Отже, сучасному вчителю історії важливо користуватися новими методами викладання в симбіозі із методами минулими, щоб як найкраще подати інформацію учням. Сьогодні в нього є всі можливості. По – перше отримання освіти в університеті, яка слугує основою для успішної кар'єри. По – друге, дотримання Державного стандарту та Шкільної програми в 10 класі є важливим елементом у процесі навчання. По – третє моральний обов'язок кожного учителя, незалежно від предмета виховати достойного громадянина своєї країни.

2.3 Плюси та мінуси використання кіноматографічних джерел у шкільному курсі історії України

Роль кіноматографічних джерел в процесі навчання має двояку сторону, яка показує їх плюси та мінуси під час вивчення історії України. Це зумовлено тим, що ідеальних засобів чи методів, які може використовувати учитель поки що не існує. Кожен спосіб передачі інформації є досить важливим для засвоєння нових знань учнями.

На думку О. Пометун, Г. Фреймана, Ю. Комарова, робота з кіно джерелами повинна обов'язково передбачати такі аспекти: опис, первинну та вторинну інтерпретації.

Опис є важливим елементом, незалежно від того, чи це усне чи письмове висловлення, сприяє розвитку вільного володіння мовою, поповненню словникового запасу та удосконаленню навичок мовлення учнів. Крім того, ця діяльність сприяє розвитку критичного мислення, оскільки вона вказує на важливість точного та достовірного опису для обґрунтованого пояснення. Отримані навички є важливими досягненнями, корисними протягом усього життя.

Проведення уроку відкриває унікальний простір, який слугує для таких мисленнєвих операцій.

Алгоритм опису:

1. Які люди, зображені на екрані.
2. Елементи простору в картині.
3. Форми та лінії, які представлені в кіно джерелі.
4. Які використані кольори та світлові ефекти.
5. Чи вказано у джерелі наявність руху та, якщо так, то як саме він представлений ?
6. Позиція глядача, що до кіно джерела.

7. Що знаходиться в центрі уваги в кіно джерелі ? Як збалансовані окремі елементи ?

Результат цього алгоритму є плюсом для роботи із кіно джерелами, бо саме за допомогою нього учні можуть зрозуміти як найточніше та найкраще опис тієї чи іншої документального фільму. Крім цього учні можуть використовувати метод інтерпретації – це коли діти спираючись на опис кінострічки, мають бути готові дати відповіді на різного роду запитання.

Первинна інтерпретація включає в себе вивчення сюжету, осмислення посилок від автора. Важливо звернути увагу на технічні та виразні засоби, використані в кіно джерелах, розпізнати типові символи та стереотипи. Разом із учнями визначити авторську позицію та роз'яснити назву.

Даний аспект роботи із кіно джерелами також передбачає наступний алгоритм дії для учнів:

Алгоритм Інтерпретації :

1. Визначення осіб, що зображені, та часу, коли це сталося.
2. Визначення сюжету або історії, яка представлена.
3. Аналіз символів, знаків, виразів та рухів, які можуть виникнути.
4. Розгляд, хто бере участь у сцені та чому це відбувається.
5. Вивчення взаємозв'язку між текстом та зображенням.
6. Визначення, чи містить інформація первинний або вторинний характер.
7. Виявлення основного повідомлення, яке передає візуальний матеріал.
8. Аналіз та виявлення стереотипів, упереджень та ідей, що можуть бути вбудовані у зображенні.

На нашу думку даний алгоритм є важливим при роботі із кінострічками під час проведення уроків історії України. Тому, що чим глибше учні зможуть проаналізувати джерела, зі своєї точки зору та оперуючи вищезгаданим алгоритмом інтерпретації, то це краще позначиться для їх світогляду. Навчання у загальноосвітніх закладах, є одним із важливих етапів у житті кожної людини. Те, що вкладуть у голови дітей у школі, зокрема в 10 – 11 класах, позначиться на подальшому житті людини, коли вона піде до університету чи на роботу. Тому, даний алгоритм є плюсом у роботі із кіно джерелами [29].

Заключним аспектом роботи в класі із кіно джерелами є **вторинна інтерпретація**. Це коли учні, аналізуючи джерело, здійснюють висновки, враховуючи всі свої знання та досвід у галузі історичних питань. Цей процес спонукає їх до розвитку аналітичного мислення та висловлення власних думок і переконань стосовно подій, які зображені в кіно джерелі.

Слід відзначити, що робота із видами кіноматографічних джерел, проходить шлях від збору інформації до доказів. Це необхідно, для того щоб в ході синтезу інформації, учні змогли дати відповіді на наступні запитання

1. Як ви дізналися ?
2. Наскільки ви впевнені у своїх міркуваннях, висновках ?

Ми розглянули основні плюси роботи із кіноматографічних джерел у шкільному курсі історії України. Але існують й інші плюси, до яких слід віднести:

1. Візуальність та зрозумілість;
2. Зацікавленість учнів;
3. Доповнення книжкового матеріалу;
4. Розвиток критичного мислення.

Поговоримо про них більш докладніше:

Візуальність та Зрозумілість: Кіно може допомогти учням легше уявити події та людей минулого, роблячи історію більш доступною та зрозумілою. Крім цього ці два компонента слугують для покращення сприйняття нової інформації про, минуле яке в свою чергу впливає на теперішнє. Бо як відомо історія циклічна, і кіно джерела завжди будуть зображувати події: війни, тих чи інших історичних осіб і т.д.

Зацікавленість учнів: Використання фільмів може збільшити зацікавленість учнів історією, оскільки вони більше зацікавлені у вивченні подій, представлених у формі кіно. Сучасні діти мало цікавляться історією минулого, бо вони захоплюються новомодними технологіями. Таким чином подивитися документальний фільм, це краще ніж прочитати велику кількість текстових джерел, особливо це стосується 10 класу.

Доповнення книжкового матеріалу: Фільми можуть слугувати додатковим джерелом інформації, яке доповнює та уточнює книжковий матеріал. Як було згадано вище, кінострічки краще пояснюють ту чи іншу інформацію про історію України, ніж шкільні підручники.

Розвиває критичне мислення: Аналіз фільмів сприяє розвитку критичного мислення учнів, оскільки вони навчаються відділяти факти від художніх вигадок та інтерпретацій. Дана навичка буде доцільною. Для подальшого життя учнів, бо в сучасному світі потрібно виділяти основну інформацію від другорядної. І для чого потрібно навчатися цьому в загальноосвітніх закладах за допомогою перегляду фільмів.

Перейдемо до мінусів, які можуть виявитися в ході аналізу кіно джерел, до яких відносяться:

1. Художня спрощеність;
2. Відсутність повноти;

3. Суб'єктивний погляд режисера;
4. Необхідність додаткового аналізу.

Слід відзначити особливості кожного із мінусів, щодо перегляду кіно джерел:

Художня упрощеність: Фільми, навіть якщо вони базуються на реальних подіях, часто використовують художні прийоми та упрощення для надання драматизму. Це може спотворити об'єктивне розуміння історії. Крім цього можна пропустити ті історичні деталі, які необхідні для узагальнення тієї чи іншої історичної події. Яка в свою чергу може містити інформацію, яку ми можемо використати в ході дослідження тієї чи іншої теми.

Відсутність повноти: Фільми часто не можуть передати всю глибину та повноту історичних подій через обмежений час відтворення. Навіть, якщо знімати багатосерійний фільм, то все рівно він не передасть усі події того часу, для аналізу на уроках історії України

Суб'єктивний погляд режисера: Кожен режисер має свій власний погляд на історію, і це може призвести до викривлення подій або їхнього інтерпретаційного сприйняття. На нашу думку це є головний мінус при перегляді кіно джерел. Через те, що коли змінюється влада в країні, в свою чергу може змінитися точка зору про історичну подію. Наприклад: після Другої світової війни, Радянська влада говорила, що вони добрі, але як ми знаємо, що війська СРСР у 1939 році вторглися на територію Польщі та окопували її. І про це ніхто не говорив, доволі довгий період часу.

Необхідність додаткового аналізу: Для повного розуміння історії, представленої у фільмі, учні повинні провести додатковий аналіз та порівняння з іншими історичними джерелами. З одного боку, це більше розкриє цікаву інформацію про історичні події минулого. Але з іншого боку, витрачається більше часу для аналізу кінострічок, а його і так мало, особливо

в 10 – 11 класах, коли уроків Історії України – 2 години на тиждень, а Всесвітньої історії 1 година на тиждень [5].

Отже, в ході нашого дослідження, ми маємо більше плюсів, ніж мінусів, Тому, що перегляд та аналіз кіно джерел є важливим елементом у процесі навчання на уроках історії України. Крім цього вони несуть у маси ту інформацію, яку не знали наші покоління в минулому.

ВИСНОВКИ

1. Процес навчання історії України в 10 класі є одним із елементів у житті кожної людини. Бо саме завдяки історії ми дізнаємося про минулі події, які можуть показати нам майбутнє. А роль дидактики, як одного із розділів педагогіки відіграє в цьому плані важливу роль. Вона виконує ряд ключових функцій, до яких слід віднести запровадження класно-урочної системи, розподіл дітей різного віку у відповідні класи, навчального часу на семестри та чверті з канікулами між ними, а заняття на 45-хвилинні уроки та 10 хвилинні перерви між ними.

Досить цікава сама історія творення дидактики, як науки. Це розпочалося з початку XVII століття та триває донині. З кожним роком в дидактиці змінюються підходи до процесу навчання у Загальноосвітніх закладах. Спочатку це були звичайні лекції та монологи вчителів, а вже сьогодні ми маємо використання нових засобів, до яких відносяться кіно джерела.

2. Хоч кіно, як жанр і з'явилося в кінці XIX століття, але як засіб пізнання інформації набув масовості тільки в середині XX століття, коли фільми почали озвучувати та вони стали кольоровими. Історичні події цього століття були повні ключових моментів в людській цивілізації. Чого тільки вартує Перша світова війна та Голодомор в Україні 1932 – 1934 років.

Учні, які досліджують світ через новітній технології, зокрема через кінострічки, мають аналізувати їх та читати між рядків. Бо кожний кінорежисер у своєму фільмі розкриває свою точку зору бачення тієї чи іншої події, або про розповідь життя визначних людей в XX – XXI столітті. Крім цього за допомогою тих самих документальних фільмів учні мають змогу простежити минувшину в деталях. Бо саме цей вид кіноматографічного джерела в повній мірі передає історію.

3. В даному дослідженні було проаналізовано низку історичних фільмів, серед них виділяється: “Людина з кіноапаратом”, в якому застосовано нові підходи до кіновиробництва. Насамперед це зйомка фільму без сценарія, показ реальних кадрів найбільших міст України наприкінці 1920-х років. Тема Голодомору є однією із найтрагічніших сторінок в історії України. Тому було знято фільм “Голодомор 33”, в якому показано життя однієї із десятки тисяч сімей в 1933-1934 роках.

Вивчаючи ці два показові фільми в історії України, учні повинні зрозуміти ті важливі аспекти, які показують в кіно джерелах. Для одних це може бути важливість взаємопідтримки в складний час. Для інших розуміння теперішнього часу та, як потрібно чинити в своєму житті.

4. В сьогоdnішньому світі з’являються нові технології, до яких відносяться мультимедійні засоби. Те ж саме застосування VR технології на нашу думку є наступним етапом після застосування кіно джерел. Тому, що за допомогою цієї технології учням можна показати археологічні пам’ятки минувшини або відвідати музеї світу не покидаючи класу. Крім цього кожний вчитель керується Державним стандартом та Шкільною програмою, для складання календарно-тематичного планування та проведення уроків історії, зокрема в 10 класі [5].

5. Ми повинні розуміти, що застосування кіноматографічних джерел в процесі навчання історії, має більше плюсів ніж мінусів. Бо за допомогою цього жанру мистецтва учні краще розуміють ту чи іншу інформацію. Вони більше цікавляться історією свого краю чи історією України в цілому. Та врешті – решт, розвивають своє критичне мислення.

Але не потрібно забувати й про мінуси, які не є критичними під час застосування цих джерел в шкільному курсі історії України. До них відносяться: художня спрощеність викладу матеріалу у кінострічці,

відсутність повноти у фільмі, суб'єктивний погляд режисера та необхідність додаткового аналізу того чи іншого матеріалу.

Так, ми підтвердили гіпотезу дослідження, що можливо поєднати дидактику та кіноматографічні джерела в процесі навчання історії України в 10 класі. Та застосування цих джерел може прокласти шлях до нових знань для більшості учнів в 10 класі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ:

1. 7 кращих українських фільмів останнього десятиріччя. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://life.pravda.com.ua/culture/2020/03/14/240188/>
2. Анікіна Т. О. Основні тенденції розвитку українського кінематографа на зламі ХХ–ХХІ століть. Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка. 2009. № 11. 329 с.
3. Богорадова Ю. П. Розвиток українського кіно. Укрінформ. 2016. [Електронний ресурс] – Режим доступу: https://www.ukrinform.ua/rubric-other_news/2080510-rozvitok-ukrainskogo-kinoinfografika.html (дата звернення 02.11.2023).
4. В Американському музеї широкоформатного екрану є ґрунтовний трактат про перші процеси кольорового зображення у кіно. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://www.widescreenmuseum.com/oldcolor/index.htm>
5. Види та класифікація мультимедійних засобів навчання. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://vseosvita.ua/library/vidi-ta-klasifikacia-multimedijnih-zasobiv-navcanna-58374.html> (дата завершення 08.11.2023).
6. Голодомор в Україні 1932-1933 років. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://austria.mfa.gov.ua/spivrobotnictvo/golodomor-v-ukrayini-1932-1933-rokiv> (дата звернення 02.11.2023).
7. Десять фільмів, за якими можна вчити історію України. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://osvitoria.media/experience/10-filmiv-za-yakymy-mozhna-vchyty-istoriyu-ukrayiny/> (дата завершення 15.10.2023).
8. Дидактика – теорія навчання. Історія розвитку дидактики. [Електронний ресурс] – Режим доступу:

https://eduknigi.com/ped_view.php?id=115 (дата звернення 07.10.2023).

9. Дидактика // Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) / уклад. і гол. ред. В. Т. Бусел. — 5-те вид. — К. ; Ірпінь : Перун, 2005.
10. Дидактика // Універсальний словник-енциклопедія. — 4-те вид. — К. : Тека, 2006.
11. Дидактика вищої школи : навч. посіб. / О. О. Біляковська, І. Я. Мицишин, С. Б. Цюра. — Львів : ЛНУ ім. Івана Франка, 2013. — 360 с.
12. Дидактика. Навчальний посібник / Малафіїк І. В. — К.: Кондор, 2009.- 406 с.
13. Дидактика; Дидактичні принципи навчання / Словник професійної термінології для майбутніх фахівців Національної гвардії України.
14. Документальне кіно, вироблене в Україні й про Україну. [Електронний ресурс] — Режим доступу: <https://www.radiosvoboda.org/a/28320547.html>
15. Смельянова. Т.О. Українське документальне кіно другої половини 1960-х - середини 1980-х років (архівознавчо-джерелознавчий аспект). — К. : Україна, 2013.
16. Закон «про 5 колосків» – як Сталін вибивав із селян хліб. [Електронний ресурс] — Режим доступу: <https://www.radiosvoboda.org/a/zakon-pro-5-koloskiv-yak-stalin-vybyvav-iz-selyan-khlib/31982230.html> (дата звернення 25.10.2023).
17. І. Гавран, М. Ботвин. Документальне кіно в сучасному екранному дискурсі — Ч. : Україна, 2015.
18. Історія створення Одеської кіностудії. Офіційний сайт Одеської кіностудії. 2008. [Електронний ресурс] — Режим доступу: <https://www.odesafilmstudio.com.ua/uk/about/history> (дата звернення 31.10.2023).

- 19.Кириєнко О. Ю. Цензура в Україні [Архівовано 13 березня 2016 у Wayback Machine.] // Енциклопедія історії України : у 10 т. / редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. ; Інститут історії України НАН України. — К. : Наукова думка, 2013. — Т. 10 : Т — Я. — С. 448-454. — 784 с. : іл.
- 20.Кожедуб О. В. Дидактика // Велика українська енциклопедія. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://vue.gov.ua/Дидактика>
- 21.Колісник Ю.В. Засилля політичної цензури в інформаційному просторі УРСР [Архівовано 9 грудня 2017 у Wayback Machine.] // Вісник Львівського ун-ту. Сер. : Журналістика. – Львів : ЛНУ ім. Івана Франка, 2011. – Вип. 35. – С. 167–179.
- 22.Короткий енциклопедичний словник з культури. — К. : Україна, 2003.
- 23.Критичне мислення: розвиток у школі та цінність у дорослому житті. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://osvita.ua/school/method/84925/> (дата звернення 15.11.2023).
- 24.Людина з кіноапаратом. URL: <https://dovzhenkocentre.org/top-100/lyudyna-z-kinoaparatom/> [Електронний ресурс] – Режим доступу: (дата звернення 05.11.2023).
- 25.Маркітан. Л.П. Кінодокументознавство // Енциклопедія історії України : у 10 т. / редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. ; Інститут історії України НАН України. — К. : Наукова думка, 2007. — Т. 4 : Ка — Ком. — С. 327. — 528 с. : іл.
- 26.Міжнародний фестиваль документального кіно про права людини «Docudays UA» [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://docudays.ua/>
- 27.Міні-лекція "Методичні аспекти викладання історії в школі". [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://naurok.com.ua/mini-leksiya-metodichni-aspekti-vikladannya-istori-v-shkoli-13172.html>

28. Москаленко-Висоцька. О.М. Жанрово-тематичні особливості фільмів «Укркінохроніки» 2011-2013 років — Н. : Україна, 2013.
29. Пироженко Ю. Використання мультимедійних технологій в освіті. [Електронний ресурс] – Режим доступу: https://umo.edu.ua/images/content/institutes/imp/vydannya/visnyk_umo/ekonomika/V_5/%D0%9F%D0%B8%D1%80%D0%BE%D0%B6%D0%B5%D0%BD%D0%BA%D0%BE.pdf
30. Про кінематографію: Закон України від 13.01.1998 р. № 22/ Верховна Рада України. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/9/98> (дата завернення 05.11.2023).
31. Про Суспільне телебачення і радіомовлення України: Закон України від 17.04.2014 р. № 27/ Верховна Рада України. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1227-18> (дата звернення 02.12.2019).
32. Сліпченко К. Р. Чому українці (не) дивляться українське кіно. Zaxid.net. 2019. [Електронний ресурс] – Режим доступу: https://zaxid.net/chomu_ukrayintsi_nedivlyatsya_ukrayinske_kino_n1476157 (дата звернення 05.11.2023).
33. Список фільмів Призма на сайті IMDb. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://www.imdb.com/search/title/?companies=co0002739>
34. Стаття BBC про перший кольоровий фільм. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://www.bbc.co.uk/news/uk-england-19423951>
35. Сутність і завдання дидактики, її основні категорії. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://ukped.com/materialy/teoriia-navchannia/38-sutnist-i-zavdannia-dydaktyky-ii-osnovni-katehorii.html> (дата звернення 05.11.2023).
36. Сучасні історичні джерела (фото, відео, аудіо, цифрові). [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://uahistory.co/pidruchniki/sorochinska-introduction-to-ukraine->

[history-and-civil-education-5-class-2022/9.php](https://www.history-and-civil-education-5-class-2022/9.php) (дата звернення 10.11.2023).

37. Фільм // Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) / уклад. і гол. ред. В. Т. Бусел. — 5-те вид. — К. ; Ірпінь : Перун, 2005.
38. Хронологія кольорів історичного фільму. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://filmcolors.org/>
39. Шершньова. К. Особливості розвитку документального кіно України у контексті жанрової специфіки мистецтва — Х. : Україна, 2003.
40. John Waner, Hollywood's Conversion of All Production to Color, Tobey Publishing, 2000.